

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

УДК 343.98

Руслан Леонтійович СТЕПАНЮК,
 доктор юридичних наук, професор, професор
 кафедри криміналістики та судової експертології
 (Харківський національний університет внутрішніх
 справ, Харків, Україна)

Сергій Павлович ЛАПТА,
 кандидат юридичних наук,
 доцент, доцент кафедри кримінально-правових
 дисциплін (Харківський національний університет
 внутрішніх справ, Харків, Україна)

ЩОДО ПРИРОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

Окреслено деякі проблеми теорії сучасної криміналістики в Україні. Підтримано оцінювання ситуації в криміналістичній науці як кризової, що значно ускладнює виконання нею своєї основної функції, зокрема обслуговування судочинства шляхом розроблення сучасних засобів, прийомів і методів, необхідних для застосування під час доказування на досудовому розслідуванні й у судовому провадженні. Здійснено історичний аналіз розвитку уявлень про природу криміналістичної науки, починаючи з її запровадження у Російській імперії й до сьогодення. Головною причиною занепаду криміналістичної техніки як розділу криміналістики названо радянський і пострадянський погляд на

криміналістику як на суто юридичну науку. Запропоновано додатково вивчити можливість обґрунтування подвійної (юридичної та природничо-технічної) природи криміналістичної науки, серед іншого з урахуванням досвіду США та країн Європи.

Ключові слова: *криміналістика, історія криміналістики, природно-технічна та юридична природа криміналістики, кримінальне судочинство.*

Постановка проблеми. Розвиток криміналістики як прикладної науки найбільше залежить від тих завдань, які постають перед нею у зв'язку з діяльністю органів правопорядку. Останнім часом у розвинутих країнах спостерігається тенденція взаємопроникнення підходів як у галузі кримінального процесу, так і криміналістики до запровадження найбільш сучасних форм і методів протидії злочинності з реальним забезпеченням прав людини у правозастосовній діяльності.

Для України це питання є одним із найбільш важливих, оскільки здійснювані масштабні реформи у галузі кримінального судочинства, на жаль, поки що не призводять до значних позитивних результатів. На нашу думку, це пов'язано із недостатнім розумінням форм, стадій та обсягів запровадження передових світових стандартів у вітчизняну практику протидії злочинності. У результаті в чинному КПК України механічно змішано правила здійснення судочинства з різних типів процесу. У галузі діяльності органів правопорядку можна зустріти безуспішні намагання запровадити окремі позитивні підходи з практики західних країн без зміни інших елементів системи, що закономірно призводить до значних труднощів.

Кризова ситуація сьогодні склалась і у вітчизняній криміналістичній науці. Попри понад двадцять сім років, що минули з моменту набуття незалежності, радянська теорія в криміналістиці досі вважається домінуючою. Остання дедалі більше відстає від потреб практики, виявляється неспроможною виконувати свою основну функцію – обслуговування судочинства шляхом розроблення сучасних криміналістичних засобів, прийомів і методів, необхідних для застосування під час досудового розслідування та судового провадження. Тому видається необхідним здійснити критичний аналіз радянських наукових засад у цій сфері. При цьому одним із найперших є напрям визначення справжньої природи цієї науки, а отже, першочергових завдань і можливостей удосконалення як наукових пошуків, так і практичної діяльності. У свою чергу, з'ясуванню питання щодо природи криміналістики сприятиме дослідження процесу розвитку наукових уявлень про неї, що дозволить зрозуміти реальні аргументи, які призвели до її сьогоденного розуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо розвитку уявлень про природу науки криміналістики в сучасній Україні

досліджувалося лише фрагментарно, зокрема у працях М. В. Даньшина, В. А. Журавля, В. В. Юсупова, В. Ю. Шепітька та деяких інших авторів. Проте у цій проблематиці залишається чимало дискусійних аспектів, що вимагає подальших наукових пошуків. Зокрема, видається необхідним здійснення критичного аналізу існуючих наукових засад у сфері криміналістики, причому одним із найперших є напрям визначення її природи та змісту, першочергових завдань і можливостей удосконалення як наукових досліджень, так і практичної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, до жовтневого заколоту 1917 р. в Російській імперії криміналістика як окрема галузь знань тільки розпочала своє формування. Під час підготовки юристів використовувались переклади наукових праць зарубіжних авторів Г. Гроса, Р.-А. Рейса, А. Вейнгардта та ін., а також запозичений у європейських університетах досвід викладачів. Формування нової для тих часів галузі знань характеризувалась невизначеністю щодо майбутнього шляху й залежало від впливу відповідних західноєвропейських підходів.

Практично відразу після видання в Російській імперії перекладу «Керівництва для судових слідчих, чинів поліції та жандармів» Г. Гроса у наукових публікаціях відображався підхід, що ґрунтувався на визнанні позиції зазначеного автора щодо самостійної науки криміналістики. Зокрема, в юридичній літературі пропонувалось впроваджувати таку точку зору, відзначаючи, що до предмету криміналістики слід відносити як правила користування речовими доказами, так і вивчення злочинців і злочинної діяльності взагалі [1, с. 51; 2, с. 115–117].

Проте говорити про визнання криміналістики як самостійної науки на ті часи не можна. Наприклад, у 1915 р. С. М. Трегубов у роботі «Основи кримінальної техніки. Науково-технічні прийоми розслідування злочинів» («Основы уголовной техники. Научно-технические приемы расследования преступлений») відзначав, що в російській мові тоді ще не було загальноновизнаного терміна для викладеного предмету. Він вважав таким термін «кримінальна техніка» [3, с. 9], хоча Р.-А. Рейс застосовував поняття «технічна поліція» або «технічні методи слідчого провадження» [4, с. 1].

Як бачимо, дореволюційні російські криміналісти не встигли сформулювати єдиного підходу до розуміння природи та завдань нової науки. Вони не визначились, який шлях обрати: суто природничо-технічний (застосування техніки в поліцейській діяльності) або комплексний (застосування техніки разом із правовими питаннями слідчої роботи).

Якщо простежити розвиток поглядів на природу криміналістики радянських авторів, можна побачити шлях її розуміння від науки неправового характеру (І. М. Якімов, Б. М. Шавер, А. І. Вінберг та ін.) до суто правової (С. П. Мітричев, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, В. Г. Танасевич, С. О. Голунський, В. М. Терзієв та ін.). При цьому головним фактором, що зіграв на користь останнього, все ж таки уявляється намагання протиставляти радянську та «буржуазну» криміналістику.

До середини 30-х років минулого століття в СРСР розвиток криміналістичної науки здійснювався в цілому правильним шляхом упровадження перекладів практичних керівництв зарубіжних авторів. Це робилось для того, щоб задовольнити елементарні потреби практики в найбільш необхідних криміналістичних знаннях [5, с. 19]. Тобто, тривала позитивна практика використання передового закордонного досвіду у криміналістичній діяльності. Зокрема, було надруковано роботи Е. Анушата, А. Гельвіга, Г. Шнейкерта, Р. Гейндля, С. Оттоленгі, В. Гая, А. Осборна, Е. Локара тощо. Відповідно, праці тодішніх радянських учених І. М. Якімова, Г. Ю. Маннса, М. П. Макаренка та ін. не суперечили західноєвропейським уявленням про природу та предмет криміналістики й виконували важливу функцію адаптації та подальшого вдосконалення передусім досягнень у галузі криміналістичної техніки. У їхніх роботах відображався розвиток ідеї про криміналістику як прикладу науки, роль якої полягає у застосуванні методів природничих і технічних наук до вирішення завдань розслідування злочинів. При цьому саму криміналістику нерідко називали «кримінальною технікою» або «кримінально-процесуальною технікою» [6, с. 73; 7, с. 6–7].

У 1925 р. в першій фундаментальній радянській праці з криміналістики І. М. Якімов підтримав назву «криміналістика» щодо вказаної галузі знань і виклав передові для тих часів зарубіжні досягнення цієї науки, спираючись на наукові праці А. Гельвіга, А. Нічефоро, Г. Гроса, А. Вейнгарта та інших авторів. Він підкреслював, що криміналістика є однією з наук, яка розробляє окремі галузі кримінального права. Вона має вузькопрактичний, прикладний характер, а її мета – надавати наукову допомогу практиці, для чого вона користується методами інших наук, головним чином природничих, медичних і технічних, і пристосовує їх до потреб кримінальної практики [8, с. 5]. Як згадує О. А. Леві, згодом І. М. Якімова звинувачували в тому, що він занадто часто посилається на буржуазних криміналістів. Проте він не лише ігнорував ці докори, вважаючи, що у працях цих авторів є багато корисного, а і пропонував учням приходити до нього додому та брати книги вказаних авторів. Він казав, що їх більше нема де знайти, бо всі злякались та їх знищили. А він не боявся й мав цілий сундук цієї літератури [9, с. XX].

Якщо врахувати відсталість радянської держави у галузі техніки взагалі й техніки криміналістичної зокрема, а також наслідки громадянської війни та подальшої розрухи в країні, слід визнати, що криміналісти, які переважно одержали базову підготовку й набули практичного досвіду ще за царських часів, обрали цілком правильний шлях відповідно до загальноновизнаних у провідних країнах Європи підходів. Проте тривав він не довго, приблизно до кінця 30-х років минулого століття. У період масових політичних репресій у СРСР ураховувати іноземний досвід стало смертельно небезпечно.

Одним із перших узявся політизувати криміналістику Б. М. Шавер, у відомій праці якого провідні науковці того періоду І. М. Якімов, Г. Ю. Маннс,

В. І. Громов та ін. були піддані жорсткій критиці як такі, що «не змогли або умисно не побажали зрозуміти реакційність буржуазної криміналістики, виявити реакційну лінію цієї криміналістики та протиставити їй свою лінію в радянській криміналістиці» [10, с. 57]. Загалом у першій половині минулого сторіччя комуністичним режимом було репресовано значну кількість науковців, що дає підстави дослідникам стверджувати, що в ті часи в Росії розвиток правової думки було перервано, а суспільство втратило цілий прошарок значущих для нього людей [11, с. 73].

Зрозуміло, що за таких обставин вже було неможливо впроваджувати передові зарубіжні досягнення у практику протидії злочинності й у теорію криміналістики. Сформувалось політичне замовлення на побудову нової, «унікальної» радянської криміналістики. Відповідно, у підручнику 1935 р. остання вже була принципово протиставлена науці «буржуазній». Вона була визначена як наука про розслідування злочинів, завдання якої полягають у тому, щоб, з одного боку, озброїти працівників слідства всіма необхідними технічними засобами, а з іншого – виробити такі методи розслідування, які б забезпечили максимальну швидкість і точність розслідування й водночас таку його організацію, яка мала б найбільший масово-політичний ефект у сенсі впливу на широкі маси трудящих, утягнуті в активну боротьбу зі злочинністю [12, с. 6]. Таким чином, було розпочато обґрунтування криміналістики не як допоміжної науки, що пристосовує досягнення інших наук до вирішення завдань кримінального судочинства, а як «науки про розслідування».

Так, Б. М. Шавер указував на те, що історично криміналістика як наука з'являється тільки там, де вона нерозривно пов'язана зі слідством, де вона розглядає слідство як єдиний процес, де активізується роль слідчого [10, с. 56]. У подальшому науковцями всіляко розвивалась ідея про слідчого як про головного споживача криміналістичних рекомендацій.

У підручниках більш пізнього періоду зазначалось, що на початковому етапі свого розвитку радянська криміналістика зазнавала значного впливу буржуазної науки. Цей вплив тоді оцінювали як негативний. Тодішні науковці критикували західноєвропейських та американських дослідників, які у більшості вважали криміналістику неправовою наукою й нібито прагнули відірвати її від правових норм, щоб полегшити й виправдати застосування криміналістичних засобів і методів у незаконній практиці підслуховування телефонних перемовин, перлюстрації кореспонденції тощо [13, с. 18–19]. Тобто, обґрунтування виключно правової природи науки видавалось за великий прорив теорії радянської криміналістики порівняно із розвиненими західними країнами.

Як відзначає Р. С. Белкін, радянські вчені почали відходити від впливу західних криміналістів, коли до розуміння предмета криміналістики разом із прийомами застосування даних природничих і технічних наук із

метою боротьби зі злочинністю додали прийоми власне розслідування – його організацію, планування та проведення [5, с. 25].

Із таким твердженням навряд чи можна повністю погодитись, адже зарубіжні криміналісти не виключали організаційно-тактичні питання діяльності органів розслідування з предмета криміналістики. Це визнавав ще Б. М. Шавер, відзначивши, що узвичаєно розділяти два напрями в криміналістиці: один німецький, представники якого, Ганс Грос та його послідовники, розглядають криміналістику як єдине ціле, що охоплює технічні й тактичні прийоми розслідування, та інший напрям – романський (криміналісти Франції, Італії та Швейцарії), представники якого, Бертільон, Рейсс, Локар, Оттоленгі, Нічефоро та ін., займаються питаннями так званої кримінальної техніки. Але цей поділ є надзвичайно умовним, оскільки, наприклад, Р.-А. Рейсс постійно пов'язував питання техніки з питаннями тактики [10, с. 62].

Сьогодні вже широко відомо, що представники німецького шляху розвитку криміналістики завжди включали до її змісту правові питання. У свою чергу, дещо пізніше сформувався англо-американський напрям з виокремленням природничо-технічної *Criminalistics* як частини судової науки (*Forensic Sciences*) та правової *Criminal Investigations*, тобто науки про кримінальне розслідування.

Отже, можна говорити про те, що радянські науковці не вигадали чогось принципово нового, а обрали з двох можливих шляхів розвитку концепцію німецьких криміналістів щодо єдиного розуміння поліцейської техніки та криміналістичної тактики як єдиної галузі знань. Прямо визнати це тоді було не можна, тому й вигадувались аргументи про принципово іншу радянську криміналістику. У свою чергу, гіпертрофована роль методики розслідування окремих видів і груп злочинів у першу чергу була пов'язана зі специфікою кримінального процесу СРСР і відповідним значенням цієї стадії у кримінальному судочинстві.

Видається доцільним особливо підкреслити шкідливість для подальшого розвитку науки обраний у ті часи шлях поступової самоізоляції радянської криміналістики та початок системної роботи, спрямованої на протиставлення її криміналістиці інших цивілізованих країн. Зрозуміло, що це було зроблено з урахуванням державної політики. Вочевидь не можна звинувачувати вчених, які в умовах масових політичних репресій 1930-х років і подальшого утопічного намагання побудувати в СРСР комунізм змушені були діяти саме таким чином. Проте думається, що саме ця помилка значною мірою сприяла виникненню кризи у сучасній криміналістиці пострадянських країн.

О. М. Ларін у 1996 р. справедливо вказував, що «холодна війна» негативно відбилась на розвитку радянської криміналістики. Тоді інформація про досягнення зарубіжної криміналістики була зведена до мінімуму й обставлена грифами таємності. Вивчення західноєвропейських та американських творів у цій галузі за загальним правилом дозволялось

лише для «викриття реакційної сутності буржуазної криміналістики». Це заважало освоєнню зарубіжного досвіду й, відповідно, розвитку радянської криміналістики [14, с. 14].

Радянському кримінальному процесу як яскравому прикладу його інквізиційної моделі була притаманна надважлива роль попереднього (досудового) розслідування, на відміну від змагального процесу. Відповідно, виникли передумови сформульованих у подальшому уявлень про криміналістику як науку виключно про розслідування, галузь знань про засоби, прийоми й методи слідства. За основу не випадково було взято праці Г. Гроса, адже він свого часу особливо відзначав, що, на відміну від свідчень свідків, речові докази треба збирати та групувати до слухання справи в суді, і цілком правильним є твердження криміналістики, що віднині центр тягаря процесу слід перенести із судового розгляду на період попереднього розслідування [15, с. XI-XII].

У СРСР на стадію попереднього розслідування поступово було перенесено не тільки збирання речових доказів, а і весь процес доказування, а суду при цьому відводилась формальна роль, що фактично полягала в затвердженні (іноді у незатвердженні) шляхом винесення вироку обвинувальних висновків слідчого. Тому не дивно, що на цьому ґрунті криміналістика як наука, призначена для обслуговування кримінального судочинства, почала йти шляхом розроблення рекомендацій у першу чергу для попереднього розслідування й фактично перетворилась на науку про засоби й методи розслідування. При цьому природничо-технічна складова криміналістики, формально залишаючись частиною єдиної науки, поступово вироджувалась.

Виконавши до середини 1950-х років функцію виокремлення з кримінального процесу, домінуюча концепція криміналістики як природничо-технічної науки перестала задовольняти радянських криміналістів. При цьому було здійснено цілком, на нашу думку, логічні спроби обґрунтувати її подвійну (юридичну та природничо-технічну) природу.

Широко відомо, що М. С. Строгович обстоював точку зору про те, що криміналістика має дві частини: більшою мірою юридичну (кримінально-процесуальну), а також науково-технічну (в аспекті розроблення прийомів технічних і природничих наук) [16, с. 55–56].

П. І. Тарасов-Родіонов у запалі рішучої критики «згубного впливу буржуазної криміналістики», «відрижкою» якого вважав її розуміння як прикладної технічної науки, теж висловлював цілком слушну думку, що в криміналістиці існує два напрями: а) головний – розкриття та розслідування злочину (правовий); б) допоміжний – методи дослідження окремих видів речових доказів (на основі перероблених і пристосованих для цих цілей природничих і технічних наук). Другий напрям має технічний, а не правовий характер, оскільки пов'язується не з безпосередньою діяльністю слідчого, що має правовий характер, а з діяльністю експерта-спеціаліста з питань, що потребують спеціальних знань [17, с. 153–154].

Думається, що зазначена точка зору була відкинута радянськими вченими необґрунтовано, що заклало підвалини для подальшого поступового занепаду природничо-технічного напрямку в криміналістиці. Але аргументи його супротивників навряд чи можна визнати цілком переконливими.

Так, наприклад, А. І. Вінберг на заперечення вищевказаної концепції зазначив, що криміналістична техніка поза криміналістичною тактикою є безпредметною, адже всі досягнення криміналістичної техніки реалізуються у правовій діяльності суду й слідства через криміналістичну тактику [18, с. 88].

Проте, на нашу думку, це лише підкреслює зв'язок двох напрямів у науці, а не заперечує природничо-технічну природу криміналістичної техніки. Виявлення та дослідження матеріальних об'єктів у зв'язку з правозастосовною діяльністю у кримінальному провадженні не робить природу самої техніки юридичною.

Науковці того періоду також указували, що визнання подвійної природи криміналістики нібито полягає у поділі криміналістики на дві різні науки: власне криміналістику (юридичну) та якусь іншу, науково-технічну дисципліну [19, с. 269]. Не можна виключати, що це робилось не без умислу підвести прихильників вищевикладеної позиції під підозру у «низькопоклонстві перед заходом». Можливо, саме тому аргументи останніх і не знайшли широкої підтримки, адже, як відомо, М. С. Строгович із 1949 року до смерті Й. Сталіна був офіційно оголошений «космополітом» у радянській правовій науці та піддавався систематичному шельмуванню [20].

Проте ні М. С. Строгович, ні П. І. Тарасов-Родіонов не виокремлювали дві різні науки. Вони неоднозначно висловлювались про правовий характер криміналістики. Підкреслювалось, що природничо-технічний напрям надзвичайно тісно пов'язується з юридичним і має допоміжний характер. Тобто, то була спроба знайти вирішення складної проблеми відображення гетерогенної природи криміналістичної науки. Але радянські уявлення про помилковість ідеї щодо подвійної природи криміналістики глибоко укорінились у літературі.

Так, наприклад, у сучасному підручнику теж зазначено, що помилковість поглядів на криміналістику як науку подвійної природи полягає у механічному поділі єдиної науки на правові та неправові її розділи [21, с. 12]. Розглядаючи процес становлення наукових знань про природу та предмет криміналістики, М. В. Даньшин зауважує, що механічний поділ єдиної науки на два різнопланові табори – правовий та неправовий, – сковує подальший розвиток криміналістики та штучно звужує сферу її практичних рекомендацій [22, с. 82]. Але із цим погодитись не можна, адже, навпаки, заперечення природничо-технічної природи криміналістичної техніки значно уповільнює її розвиток і не дозволяє проводити повноцінні наукові дослідження у цій сфері.

Таким чином, домінування в радянській науці уявлення про суто юридичну природу криміналістики призвело до занедбання розділу криміналістичної техніки й обслуговування потреб тодішнього інквізиційного судочинства щодо концентрації уваги на створенні криміналістичних рекомендацій лише для стадії досудового розслідування, відповідно, ігнорування напрямів «судової криміналістики», «криміналістики захисту» тощо.

Уже після розпаду СРСР видатний учений-криміналіст Р. С. Белкін закликав переглянути розуміння криміналістики як виключно юридичної науки та спробував обґрунтувати її синтетичний характер. На його думку, нові уявлення про неї як про синтетичну науку не означають повернення до концепції її подвійної природи, підкреслюючи, що подвійну, а точніше множинну природу мають усі розділи криміналістики, весь її зміст, а не якась її частина [23, с. 42–43].

Ця точка зору викликала жваве обговорення й неоднозначні оцінки. Так, наприклад, В. Ю. Шепітько підкреслює слушність уточнення криміналістики як науки інтегральної або синтетичної природи, вказуючи, що вона є особливою наукою, виникнення якої зумовлюється впровадженням досягнень природничо-технічних наук у практику боротьби зі злочинністю [24, с. 43–44]. Водночас В. А. Журавель підтримує розуміння криміналістики як юридичної науки й зазначає, що таке її розуміння анітрохи не перешкоджає подальшим процесам інтеграції досягнень інших наук і пристосування їх до вирішення власних завдань [25, с. 54].

І. О. Возгрін зауважує, що природа науки визначається не стільки видами наукового знання, якими вона оперує, скільки своєю приналежністю до певних суспільних відносин. Отже, правильніше говорити не про комплексний або синтетичний зміст криміналістики, а про її віднесення до особливої групи спеціальних або прикладних юридичних наук, покликаних досліджувати технологію юриспруденції, й у зв'язку з цим – дотичних до неї природно-технічних знань [26, с. 53]. Сучасні криміналісти РФ дедалі частіше стверджують, що пострадянська криміналістика перебуває в кризі. При цьому підкреслюється, що фундаментальною причиною цієї кризи є синтетична природа цієї науки, відсутність внутрішньої системної та цілісної картини наукових знань, що складають криміналістику [27, с. 772].

Висновки. Сьогодні у розвитку зарубіжної криміналістики простежуються тенденції взаємного впливу підходів до формування цієї науки з країн різних правових сімей, але в тих питаннях, які найбільше відповідають реаліям і потребам кримінального процесу відповідної держави.

В Україні, як і в інших розвинених країнах, посилюється розвиток саме змагальної моделі судочинства, отже, виникає потреба в перегляді усталених уявлень про природу, предмет і систему криміналістики та її співвідношення з іншими науками.

На наш погляд, слід критично оцінювати напрацювання радянських авторів щодо виключно правової природи криміналістичної науки, оскільки такий підхід фактично перетворив її на науку про кримінальне розслідування та призвів до занепаду її природничо-технічної частини (криміналістичної техніки). Тому необхідно визнати подвійну природу вказаної науки й розширити реальні можливості проводити наукові дослідження у галузі криміналістики не лише юристами, а і фахівцями з інших галузей знань. Доцільно здійснити ґрунтовні наукові розвідки з метою уточнення системи криміналістики з урахуванням досвіду провідних країн Європи та США, що є перспективним напрямом подальших досліджень.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Левенстим А. А. Доктор Ганс Гросс и его проект улучшения следственной части. *Журнал юридического общества при Санкт-Петербургском университете*. 1896. Кн. 3. С. 47–66.
2. Что такое криминалистика? *Журнал министерства юстиции*. 1900. № 9 (ноябрь). С. 114–125.
3. Трегубов С. Н. Основы уголовной техники. Научно-технические приёмы расследования преступлений. Петроград : Изд-во Юридического книжного склада «Право», 1915. 334 с.
4. Рейсс Р. А. Научная техника расследования преступлений / сост. под ред. С. Н. Трегубова, ст. юрисконсульта М-ва юст. и проф. уголов. права Александр. воен.-юр. акад. и Уч-ща правоведения. Санкт-Петербург : Сенатская типография, 1912. 2, II, II, 178 с.
5. Белкин Р. С. История отечественной криминалистики. М. : Норма, 1999. 496 с.
6. Тагер А. С. О предмете и пределах науки об уголовном суде. *Право и жизнь*. 1924. Кн. 1. С. 50–74
7. Натансон В. М. Основы техники расследования преступлений в конспективном изложении. Харьков : Б. и. (тип. ВУСПС им. П. Иванова), 1925. 22 с.
8. Якимов И. Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике. Новое изд., перепеч. с изд. 1925 г. М. : ЛексЭст, 2003. 496 с.
9. Леви А. А. Вступительная статья // Якимов И. Н. Криминалистика. Руководство по уголовной технике и тактике. Новое изд., перепеч. с изд. 1925 г. М. : ЛексЭст, 2003. 496 с.
10. Шавер Б. М. Предмет и метод советской криминалистики. *Социалистическая законность*. 1938. № 6. С. 56–82.
11. Иванова Н. М. Судьбы российских правоведов в годы социальных потрясений: аксиологический аспект. *Криминалистика*. 2018. № 1 (22). С. 71–73.
12. Криминалистика. Кн. 1 Техника и тактика расследования преступлений : учебник для слушателей правовых вузов / под ред. А. Я. Вышинского. М. : Советское законодательство, 1935. 285 с.

13. Советская криминалистика : учеб. / под ред. Р. С. Белкина. М. : Юрид. лит., 1979. 464 с
14. Ларин А. М. Криминалистика и паракриминалистика : науч.-практ. и учеб. пособ. М. : БЕК, 1996. 192 с.
15. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Новое изд., перепечат. с изд. 1908 г. М. : ЛекстЭст, 2002. 1088 с.
16. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса. М. : Изд-во Академии наук СССР, 1958. 703 с.
17. Тарасов-Родионов П. И. Советская криминалистика. *Вестник университета имени О. Е. Кутафина (МГЮА)*. 2016. № 8. С. 150–157.
18. Винберг А. И. О сущности криминалистической техники и криминалистической экспертизы. *Советское государство и право*. 1955. № 8. С. 82–88.
19. Белкин Р. С., Краснобаев Ю. И. О предмете советской криминалистики // Белкин Р. С. Избранные труды. М. : Норма, 2009. С. 268–275.
20. Строгович Михаил // Электронная еврейская энциклопедия : веб-сайт World ORT. URL: <http://eleven.co.il/jews-of-russia-and-ussr/jewish-contribution-to-culture-science-economy/13956/> (дата звернення: 10.06.2018)
21. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін] ; за ред. В. Ю. Шепітько. 5-те вид. переробл. та допов. Київ : Ін Юре, 2016. 640 с
22. Даньшин М. В. Криміналістика ХХІ століття: місце у системі наукового знання : монографія. Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 480 с.
23. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня Злободневные вопросы российской криминалистики. М. : Норма, 2001. 240 с.
24. Шепитько В. Ю. Криминалистика ХХІ века: предмет познания, задачи и тенденции в новых условиях // Современное состояние и развитие криминалистики : сб. науч. трудов / под ред. Н. П. Яблокова и В. Ю. Шепитько. Харьков : Апостиль, 2012. С. 41–54.
25. Журавель В. А. Вибрані твори. Харків : Апостіль, 2016. 704 с.
26. Возгрин И. А. Введение в криминалистику: история, основы теории, библиография. СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. 475 с.
27. Холопов А. В. Синтетичність криминалистики як причина кризиса // Современное развитие криминалистики и судебной экспертизы как реализация идей Р. С. Белкина : матер. междунар. науч.-практ. конф. к 95-летию со дня рождения ученого, педагога, публициста (г. Москва, 22–23 ноября 2017 г.). Москва : РГ-Пресс, 2018. С. 770–775.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2018

Руслан Леонтиевич СТЕПАНЮК,

доктор юридических наук, профессор

(Харьковский национальный университет внутренних дел)

Сергей Павлович ЛАПТА,

кандидат юридических наук, доцент

(Харьковский национальный университет внутренних дел)

О ПРИРОДЕ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ НАУКИ

Обозначены некоторые проблемы теории современной криминалистики в Украине. Поддержана точка зрения, что современная ситуация в криминалистической науке может быть оценена как кризисная. Это значительно усложняет выполнение данной наукой своей основной функции, в частности обслуживания судопроизводства путем разработки современных средств, приемов и методов, необходимых для доказывания на досудебном расследовании и в судебном производстве. Проведен исторический анализ развития представлений о природе криминалистической науки, начиная с ее возникновения в Российской империи и до наших дней. Основной причиной упадка криминалистической техники как раздела криминалистики назван советский и постсоветский взгляд на криминалистику как на сугубо юридическую науку. Высказано предложение о необходимости дополнительного изучения возможности обоснования двойной (юридической и естественно-технической) природы криминалистической науки, в том числе с учетом опыта США и стран Европы.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, криминалистика, история криминалистики, естественно-техническая и юридическая природа криминалистики.

Ruslan L. STEPANIUK

Serhii P. LAPTA

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

ABOUT THE NATURE OF CRIMINALISTIC SCIENCE

In the article authors outlined a number of nowadays problems of Criminalistics in Ukraine. They called the situation in Criminalistic science critical and Criminalistics itself unable to fulfil its main function – to serve the legal process by developing modern means, techniques and methods necessary for use during pre-trial investigation and trial itself. The main reason for such a state may be a misconception about the nature of Criminalistics.

The authors thoroughly examined the period of the introduction of forensic science in the Russian empire and found out that by that time the pre-revolutionary Russian criminalists did not have time to formulate a unified approach to understanding the nature and tasks of a new science. After the October revolution in 1917 a range of views on the nature of Criminalistics arose – from the

understanding of Criminalistics as a non-legal science to purely legal. The main factor that has played in favor of the latter is the attempt to oppose the Soviet and «bourgeois» Criminalistics. Afterwards a political order was created for the construction of a new, «unique» Soviet Criminalistics. There was started the justification of Criminalistics as not an auxiliary science that adapts the achievements of other sciences to solving the problems of criminal justice, but as a «science of investigation». The substantiation of the exclusively legal nature of science appeared to be a major breakthrough in the theory of Soviet Criminalistics compared with the developed Western countries.

It is emphasized that the idea of it as the exclusively legal science left in the heritage from the time of totalitarianism has led to a lagging natural and technical direction and accordingly negatively influences the further development of Criminalistic research. It is offered to explore additionally the possibility of substantiating the dual (legal and natural-technical) nature of Criminalistics, including taking into account the experience of the United States and European countries.

Key words: *Criminal Justice, Criminalistics, History of Criminalistics, natural-technical and legal nature of Criminalistics.*